

Andrzej Groth

Skarszewy w 1778 roku : z problematyki pomorskiego miasteczka

Słupskie Studia Historyczne 14, 43-52

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANDRZEJ GROTH

AP ŚLUPSK

SKARSZEWY W 1778 ROKU. Z PROBLEMATYKI POMORSKIEGO MIASTECZKA

W wyniku pierwszego rozbioru Polski nastąpiło włączenie Skarszew wraz z całym Prusami Królewskimi (poza Gdańskiem i Toruniem) do państwa pruskiego.

Pruska komisja, by formalnie przejąć władzę, zjawiała się w Skarszewach wieczorem 14 września 1772 r. Na zamku zastała czterdziestoosobowy oddział dragonów pod dowództwem kapitana Napierskiego, który otrzymał nakaz opuszczenia miasta. W obecności zarządcy Rochusa Placheckiego opieczętowano archiwum sądu grodzkiego. Rankiem następnego dnia patent okupacyjny wręczono zebranej w mieszkaniu burmistrza Flachshaara radzie miejskiej oraz opieczętowano archiwum i kasę miejską. Stąd komisja udała się do Neugut, wiejskiej rezydencji starosty skarszewskiego, wojewody pomorskiego Ignacego Przebendowskiego. Pod jego nieobecność patent króla pruskiego o włączeniu starostwa do Prus wręczono zarządcy starostwa Ignacemu Linde. Opieczętowano również archiwum starościńskie¹.

Jednym z pierwszych posunięć władz pruskich było wprowadzenie nowej administracji. Najwyższą władzą prowincji była zlokalizowana w Kwidzynie Kamera Wojny i Domen. Był to organ kolegialny, zarządzający aparatem administracyjnym Prus Zachodnich, dobrami państwowymi (domenami), sprawami wojskowymi, podatkami i niektórymi działami sądownictwa. Kamera sprawowała także nadzór nad miastami. W tym celu podzielona była na cztery okręgi podatkowe: kwidzyńsko-malborski, chełmińsko-michałowski, chojnicki i tczewsko-starogardzki (obejmujący Skarszewy), grupujące po kilka miast. Na czele okręgu podatkowego stał radca podatkowy (*Steuerrat*). Do jego obowiązków należał nadzór nad kasą miejską, handlem i rzemiosłem, troska o rozwój gospodarczy miast i podnoszenie ich możliwości podatkowych². Radca podatkowy był więc bezpośrednią władzą zwierzchnią dla Skarszew.

Podporządkowanie miast Kamerze oznaczało likwidację ich dawnego samorządu i autonomii oraz poddanie silnej kontroli państwowej.

¹ M. Bär, *Westpreussen unter Friedrich dem Grossen*, Bd. 2, Leipzig 1909, s. 552; zob. także: H. Pauli, *800 lat Skarszew 1198-1998*, t. I, Gdańsk 1997, s. 102.

² M. Bär, *Die Behördenverfassung in Westpreussen seit der Ordenzeit*, Danzig 1912, s. 94-95.

W Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie zachowały się odpowiedzi na 61 pytań – tzw. Indaganda, których udzielił magistrat skarszewski władzom pruskim w 1778 r. Zagadnienia, o które pytano, dotyczyły spraw istotnych dla miasta: zarządzania, finansów, zabudowy, ludności i jej zajęć, opieki nad ubogimi, propinacji i ochrony przed pożarami. Jest to pierwszy tak szczegółowy opis przedstawiający wszystkie strony życia miasta, które wcześniej nie wytworzyło takiej dokumentacji. Czynnikiem kontrolnym, mającym gwarantować pełność i poprawność informacji, był wspomniany już pruski urzędnik – radca podatkowy – współautor źródła³.

Statystyka zawarta w odpowiedziach dotyczy roku 1777.

Rozporządzenie dla miast królewskich (oprócz Elbląga) z 13 września 1773 r. wprowadziło w miejsce zlikwidowanych samorządów mianowane przez władze pruskie magistraty. Na ich czele stali urzędnicy państwowi – burmistrzowie. W mniejszych miastach byli to: burmistrz do spraw policyjnych i burmistrz do spraw sądowych. Czasami łączono te funkcje ze względów oszczędnościowych. Ponadto w skład magistratu wchodził – również przez mianowanie – kamlarz, pisarz oraz jeden rajca. Wszystkie wymienione funkcje sprawowano dożywotnio. W przyszłości – stwierdzono w wymienionym rozporządzeniu – miały one być obsadzane na podstawie wyborów dokonywanych przez magistraty i zatwierdzane przez władze zwierzchnie, tj. Kamrę. Wszyscy wymienieni funkcjonariusze tworzyli tzw. Połączony Magistrat.

Do kompetencji kolegium magistrackiego należały wszystkie sprawy prawno-ustrojowe miasta, przeprowadzanie wyboru urzędników i deputacji, problem długów i zobowiązań miejskich, ustalanie podatków komunalnych, kolekty itp. Magistrat sprawował nadzór i administracyjno-finansową pieczę nad kościołami, szkołami, szpitalami, zakładami specjalnymi, mianował także duchownych protestanckich i nauczycieli tej konfesji.

Burmistrzowi do spraw policyjnych podlegały wszystkie sprawy administracyjno-gospodarcze i kasowe, a więc ściąganie podatków i wszelkiego rodzaju opłat, jak również rekwizycje, handel, przemysł, rzemiosło, cechy, wystawianie listów urodzenia, zaświadczeń o odbytej nauce zawodu, normowanie miar i wag, nadzór nad targami i jarmarkami, utrzymywanie studni, dróg, ulic i placów, sprawy pożarowe, sanitarne i weterynaryjne, wojskowe (zakwaterowanie i kontrybucje, szarwarki i podwozy na rzecz wojska, przeprowadzanie rejestracji poborowych). Ponadto – wszystkie sprawy związane z porządkiem i bezpieczeństwem publicznym⁴.

Wspomniane rozporządzenie z 13 września 1773 r. normowało także sądownictwo miejskie, ustalając zakres jego kompetencji. Obejmowało ono całe miasto z przedmieściami i wszystkimi wiejskimi posiadłościami oraz ich obywateli i mieszkańców. Jurysdykcji miasta podlegały sprawy cywilne, sporne i rozjemcze, testamentowe, opiekuńcze i hipoteczne oraz w pewnym zakresie również karne.

³ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin (dalej: GStPK Berlin), Generaldirektorium Westpreussen und Netzedistrikt, Städtesachen, Stadt Schöneck, Varia, nr 2, k. 1-14.

⁴ M. Bär, *Die Behördenverfassung...*, s. 122-123.

Wymiar sprawiedliwości leżał w gestii burmistrza do spraw sądowych⁵.

W 1778 r. skład skarszewskiego magistratu przedstawiał się następująco:

- Podscharli – prezydujący burmistrz, łączący funkcję burmistrza do spraw policyjnych i sądowych. Jego roczne wynagrodzenie wynosiło 100 reichstalarów. Ponadto otrzymywał on dodatkowe świadczenia, m.in. deputat drewna opałowego, w łącznym wymiarze 20 reichstalarów;
- urząd sekretarza miejskiego sprawował niejaki Köttlitz z roczną pensją 90 reichstalarów oraz dodatkowymi świadczeniami w wymiarze 15 reichstalarów. Do jego obowiązków należało prowadzenie kancelarii miejskiej oraz obsługa Sądu Wetowego. Pełnił on również funkcję poborcy podatku serwisowego z roczną pensją 18 reichstalarów oraz funkcję rewidenta z pensją 12 reichstalarów;
- finansami miejskimi zarządzał kamlarz Hennig. Jego wynagrodzenie w skali roku wynosiło 50 reichstalarów. Otrzymywał on również dodatkowe świadczenia w wysokości 2 reichstalarów. Hennig musiał wnieść kaucję – 200 reichstalarów oraz swój dom i działkę miejską – jako zabezpieczenie przed ewentualną defraudacją czy stratami finansowymi.

W skład skarszewskiego magistratu wchodziło ponadto dwóch rajców: kupiec Flachshaar i obywatel miejski Miltenberger. Flachshaar sprawował nadzór nad cechami funkcjonującymi w mieście, natomiast Miltenberger nad zabezpieczeniem miasta przed pożarami. Nie otrzymywali za to jednak wynagrodzenia⁶.

Obok wymienionych najważniejszych godności w mieście istniały również inne urzędy i funkcje. W omawianym roku odnotowano w Skarszewach sługę magistrackiego (*Ratdiener*) z roczną pensją 40 reichstalarów i 5 reichstalarami dodatkowych świadczeń. Funkcję tę pełnił inwalida wojskowy Frantz Krompholtz⁷. Ponadto, borowego – sprawującego nadzór nad lasami komunalnymi⁸ oraz stróża nocnego z pensją 24 reichstalarów. Tę ostatnią funkcję również pełnił Krompholtz, który spadł ze stogu siana i nie mógł dalej służyć w armii⁹.

Członkowie magistratu odbywali posiedzenia zwyczajne dwa razy w tygodniu w ratuszu.

Sporo miejsca ankieta poświęca finansom miejskim. Podobnie jak większość miasteczek pomorskich Skarszewy obciążone były długiem¹⁰. W 1773 r. wynosił on 1770 reichstalarów, w 1777 r. 1120. Zadłużenie to powstało głównie w związku z wydarzeniami politycznymi z lat 1768-1772, tj. konfederacją barską i rozciągnięciem pruskiego kordonu sanitarnego gen. Wilhelma Sebastiana Bellinga na teren Prus Królewskich.

⁵ Tamże, s. 107-108.

⁶ GStPK Berlin, Generaldirektorium Westpreussen und Netzedistrikt, Städtesachen, Stadt Schöneck, Varia, nr 2, k. 1-2, 13-14.

⁷ Tamże, Sekt. II, nr 2, k. 1.

⁸ Tamże, nr 3, k. 2.

⁹ Tamże, nr 5, k. 1.

¹⁰ A. Groth, *Małe miasta pomorskie w 1777 roku*, Słupskie Studia Historyczne nr 12, Słupsk 2006, tab. 1, s. 58.

Sytuację gospodarczą miast pomorskich, w tym Skarszew, pogarszało to, że władze pruskie pozbawiły ich części dawnych dochodów, m.in. akcyzy, pobieranej odład przez państwo. Ograniczone dochody miejskie uzupełniane były dotacjami rządowymi z tzw. funduszu interwencyjnego (*Kompetenzgeld*), wypłacanymi jednak według uznania władz i nieregularnie.

Stan finansów miejskich Skarszew w roku budżetowym¹¹ 1776/1777 przedstawiał się następująco: dochody – 964 reichstalary i 19 groszy, wydatki – 732 reichstalary i 71 groszy, stan kasy – 231 reichstalarów i 29 groszy. Dochody miejskie nie były zatem wysokie. Pośród 16 miasteczek dawnego województwa pomorskiego niższe wpływy miały: Wejherowo (312 rtl.), Kościerzyna (739 rtl.), Puck (731 rtl.), Tuchola (774 rtl.), Lędyczek (739 rtl.), Człuchów (466 rtl.), Biały Bór (880 rtl.) i Czarne (985 rtl.). Skarszewy należały do grupy 9 miasteczek pomorskich, których roczne dochody kształtowały się poniżej 1000 reichstalarów.

Na dochody miasta składały się głównie: wpływy z dzierżawy folwarków miejskich – Rakowa, Wałachowa, Wilki i Krawusina oraz gruntów i łąk komunalnych, sprzedaży karczmy (wraz z ogrodem za 175 reichstalarów) zlokalizowanej przy Bramie Gdańskiej, opłaty jarmarczne oraz czynsze od gruntów mieszczańskich, parcel, stodół, słodowni, użytkowania łąk i kramów komunalnych, a także niewielkie kwoty z kar i grzywień.

Nie znamy struktury wydatków miejskich w omawianym roku budżetowym. Należy jednak przypuszczać, że podobnie jak w większości wymienionych miasteczek pomorskich o niskich dochodach (poniżej 1000 reichstalarów) główną pozycję wydatków miejskich stanowiły płace urzędników magistrackich i służb miejskich, spłata odsetek od zaciągniętych kredytów oraz koszty administracyjne¹². Na poważniejsze remonty i inwestycje komunalne nie wystarczało środków. Można je było wykonać jedynie w przypadku skumulowania nadwyżek budżetowych lub uzyskania odpowiednich wysokich subwencji rządowych.

Warto przypomnieć, że po przejęciu Prus Królewskich przez Prusy miasta straciły nie tylko autonomię, ale również samodzielność finansową. Kamlarz miejski zobowiązany był do opracowania preliminarza budżetowego, który mógł być realizowany dopiero po uzyskaniu akceptacji radcy podatkowego i urzędników Kamery Wojny i Domen w Kwidzynie. Na wydatkowanie każdej, nawet najmniejszej sumy musiano uzyskać zgodę władz zwierzchnich¹³. Narzucenie miastom pruskiego systemu finansowego oznaczało jednak nie tylko utratę samodzielności, ale również porządkowało i czyniło dotychczasowy system bardziej przejrzystym. Trzeba podkre-

¹¹ Rok budżetowy trwał od święta św. Trójcy do tegoż święta w roku następnym.

¹² Por. A. Groth, *Małe miasta...*, s. 60.

¹³ Np. w 1782 r. burmistrz zwrócił się o zgodę na umieszczenie w budżecie kwoty 15 reichstalarów i 64 groszy przeznaczonej na remont części ratusza, w której znajdowało się więzienie miejskie. Remont jest niezbędny – argumentował burmistrz – gdyż zawalił się strop w podziemiach ratusza, pod którym znajdowało się więzienie. Miastu ten przybytek – stwierdził burmistrz – jest bardzo potrzebny. Zob. GStPK Berlin, Generaldirektorium Westpreussen und Netzedistrikt, Städtesachen, Stadt Schöneck, Varia, nr 7, k. 1.

Tabela 1

Mieszkańcy małych miast pomorskich w 1777 r.

Miasto	Liczba mieszkańców			
	1773 r.	1777 r.		1773 r. = 100
		razem	w tym Żydów	
Skarszewy	860	996	a	115,8
Czarne	855	846	105 (12,4%)	98,9
Chojnice	1750	1906	-	108,9
Biały Bór	636	634	-	99,7
Człuchów	553	597	118 (19,8%)	108,0
Debrzno	1289	1306	-	101,3
Lędyczek	344	446	30 (6,7%)	129,7
Tuchola	460	486	18 (3,7%)	105,6
Puck	810	816	57 (7,0%)	100,7
Wejherowo	717	739	-	103,1
Kościerzyna	509	514	36 (7,0%)	101,0
Starogard	1199	1494	39 (2,6%)	124,6
Tczew	1335	1447	15 (1,0%)	108,4
Gniew	1034	1107	45 (4,1%)	107,1
Nowe	1079	1198	20 (1,7%)	111,0
Świecie	1630	1634	17 (1,0%)	108,0

Źródło: GStPK Berlin, Generaldirektorium Westpreussen und Netzedistrikt, Städtesachen, Stadt Hammerstein, Varia, nr 4; Stadt Tuchel, Varia, nr 1; Stadt Pr. Friedland, Varia, nr 2; Stadt Neuenburg, Varia, nr 1; Stadt Putzig, Varia, nr 1; Stadt Schöneck, Varia, nr 2; Stadt Schlochau, Varia, nr 2; Stadt Schwetz, Varia, nr 2; Stadt Landeck, Varia, nr 2; Stadt Neustadt, Varia, nr 2; Stadt Behrendt, Varia, nr 2; Stadt Conitz, Varia, nr 7; Stadt Stargard, Varia, nr 5; Stadt Baldenburg, Varia, nr 4; Stadt Dirschau, Varia, nr 2; Stadt Mewe, Varia, nr 7

Objaśnienie: - (kreska) – zjawisko nie występuje; a – w mieście mieszkali Żydzi, nie znamy jednak ich liczby

ścić, że oddanie w dzierżawę gruntów, urządzeń i obiektów komunalnych mogło nastąpić wyłącznie w wyniku publicznego przetargu¹⁴.

Skarszewy należały do grupy miast małych. W 1773 r. liczyły 860 mieszkańców, w 1776 r. – 863 (w tym 84 rodziny); pod koniec 1777 r. – 996 mieszkańców (tab. 1). W ciągu czterech lat odnotowano więc blisko 16-procentowy wzrost liczby mieszkańców. W 1777 r. mieszkańcy miasta tworzyli 91 rodzin. 87 osób, będących głowami rodzin, miało prawa miejskie.

Z braku odpowiednich źródeł trudno wyjaśnić przyczyny szybkiego rozwoju ludnościowego Skarszew. Być może liczba mieszkańców miasta z 1773 r. została zaniżona. Na niedostatki pierwszych statystyk pruskich zwracał uwagę już A. Holsche¹⁵.

Na pytanie o podstawowe źródło utrzymania radca podatkowy Bohlius odpowiedział następująco: „Miasto jest oddalone od szlaków komunikacyjnych tak, iż żaden obcy nie odwiedzał jego jarmarków, zaś przybyszy jest tu niewiele. Owo nieszczęśliwe położenie oraz niezaradność mieszkańców jest powodem ich ubóstwa, które jest widoczne na każdym kroku tej żałosnej miejscowości. Mieszkańcy żyją z tego, co można tu zasiać i posadzić”¹⁶.

Do każdej parceli miejskiej przyporządkowane były łąka i grunt orny. Miasto i jego mieszkańcy posiadali łącznie 61 włók gruntu i łąk, które znajdowały się w nienajlepszym stanie. Świadczy o tym petycja dziesięciu skarszewskich obywateli, skierowana do kwidzyńskiej Kamery, z prośbą o dofinansowanie (200 reichstalarów) prac melioracyjnych 18 włók łąk, które od wielu lat z powodu podtopienia były bezużyteczne. Kamera odmówiła współfinansowania tych prac, argumentując to tym, że łąki są własnością mieszczan i oni sami winni sfinansować wymienione prace¹⁷.

Pod koniec 1777 r. odnotowano w mieście 142 konie, 323 sztuki bydła oraz 636 owiec.

Własność miasta stanowił trzywłokowy, 32-letni las, w którym nie prowadzono jeszcze wyciębu.

Drugoplanowym źródłem dochodów mieszkańców miasta było rzemiosło i handel. W omawianym roku odnotowano w Skarszewach (źródło nie podaje liczby rzemieślników poszczególnych branż) piekarzy, rzeźników, szewców, kowali, ślusarzy, sukienników, kapeluszników, krawców oraz jednego tokarza i murarza. Mistrzowie ci, z powodu niewielkiego zbytu na wytwarzane przez nich wyroby, nie zatrudniali

¹⁴ Np. w 1782 r. ogłoszono przetarg na rozbiórkę wieży Bramy Chojnickiej i sprzedaż uzyskanej z rozbiórki cegły. Jej wartość oszacowano na 55 reichstalarów. W wyniku przetargu uzyskano 45 reichstalarzy i 15 groszy. W tymże roku ogłoszono również przetarg na rozbiórkę części muru miejskiego (długość 27 stóp, szerokość 6¼ stopy, wysokość 18 stóp) przyległego do Bramy Chojnickiej. Oceniano, iż z rozbiórki uzyska się 15 000 sztuk cegieł, których wartość oszacowano na 75 reichstalarów (5 reichstalarów za 1000 sztuk). Od tej sumy zwycięzca przetargu mógł odliczyć 20 reichstalarów jako koszt rozbiórki. Por.: tamże, nr 8, k. 1-2.

¹⁵ A.C. Holsche, *Geographie und Statistik von West-, Süd- und Neupreussen*, Bd. III, Berlin 1807.

¹⁶ GStPK Berlin, Generaldirektorium Westpreussen und Netzedistrikt, Städtésachen, Stadt Schöneck, Varia, nr 2, k. 5, 9.

¹⁷ Tamże, nr 4, k. 5.

czeladników. Zajmowanie się rzemiosłem – według oceny burmistrza miasta – nie pozwalało utrzymać rodzinę, dlatego większość skarszewskich mistrzów uprawiała rolę i hodowała zwierzęta. Nieco lepiej – według opinii burmistrza – powodziło się szewcom, kapelusznikom i sukiennikom.

W omawianym roku w Skarszewach odnotowano czterech kupców (w tym dwóch wyznania mojżeszowego). Wszyscy oni zajmowali się jedynie handlem detalicznym – sukniem i artykułami kramarskimi.

W mieście nie odbywały się – odnotowane we wszystkich pozostałych miasteczkach pomorskich – tradycyjne targi tygodniowe, bowiem według opinii burmistrza mieszkańcy Skarszew spożywali to, co dostarczały im własne ogrody i pola. Miejscowe jarmarki w ogóle nie były odwiedzane przez obcych. Burmistrz proponował, by zorganizować jarmark w święto św. Marii Magdaleny. W tym dniu bowiem w miejscowym kościele parafialnym odbywał się odpust licznie odwiedzany przez okoliczną ludność. Ożywienia gospodarki władze miejskie upatrywały także w zainstalowaniu w mieście garnizonu wojskowego oraz utworzeniu stacji postojowej poczty konnej.

Ważnym działem gospodarki Skarszew była produkcja piwa. Prawo do jego warzenia przysługiwało wszystkim obywatelom, posiadaczom działki miejskiej. Częstotliwość waru i ilość warzonego piwa regulowały odpowiednie przepisy miejskie. Nie wszyscy jednak uprawnieni korzystali z przysługującego im prawa. Produkcja piwa wymagała sporego kapitału – przede wszystkim na zakup drogich kotłów i panwi, surowca (zboża i chmielu) oraz drewna koniecznego do palenia pod kotłami i panwiami. Toteż na 120 uprawnionych obywateli w 1777 r. z prawa tego skorzystały jedynie 53 osoby.

W 1777 r. w Skarszewach wyprodukowano 528 beczek piwa (1 beczka = 140 litrów). Właściciele parceli miejskiej mieli również prawo do pędzenia gorzałki. Brak informacji w wykorzystanym źródle o ilości wyprodukowanej w mieście gorzałki świadczy zapewne, iż mieszkańcy nie korzystali z tego przywileju.

Władze miasta starały się przyjść z pomocą ubogim mieszkańcom. Raz w miesiącu przeprowadzano w mieście zbiórkę pieniężną. Uzyskane środki dzielono między wytypowane przez magistrat osoby, zwłaszcza samotne, stare wdowy i kaleki.

Wielkość miast określano nie tylko liczbą ich mieszkańców, ale również liczbą domów.

Pod koniec 1777 r. w Skarszewach było 160 domów mieszkalnych, w tym zaledwie 28 (17,5% ogółu budynków mieszkalnych) pokrytych dachówką, pozostałe 132 (82,5%) – słomą lub gontem. Tak wysoki odsetek domów pokrytych łatwopalnym materiałem pośród 16 miasteczek pomorskich miały jedynie Człuchów (98,5%), Lędyczek (96,5%), Tuchola (100,0%) i Kościerzyna (98,3%) (tab. 2).

Wszystkie domy w Skarszewach były zamieszkałe, jednak znaczna ich część pilnie wymagała remontu. W części budynków mieszkało więcej niż jedna rodzina. Świadczy o tym liczba gospodarstw domowych (*Feuerstelle*) – 222, wyższa od liczby domów mieszkalnych.

W obrębie murów miejskich Skarszew istniały spore możliwości przestrzenne dalszego rozwoju budownictwa miejskiego. Wskazują na to 62 niezabudowane par-

Tabela 2

Zabudowa małych miast pomorskich (stan w końcu 1777 r.)

Miasto	Domy mieszkalne			Parcele niezabudowane	Stodoły
	pokryte dachówką	słomą lub gontem	razem		
Skarszewy	28	132	160	62	71
Czarne	57	68	125	25	35
Chojnice	84	152	236	46	56
Biały Bór	35	81	116	49	52
Człuchów	2	128	130	35	42
Debrzno	174	30	204	18	89
Lędyczek	2	56	58	2	23
Tuchola	-	100	100	59	36
Puck	107	-	107	49	45
Wejherowo	129	-	129	1	35
Kościerzyna	2	115	117	28	45
Starogard	78	99	177	10	46
Tczew	192	18	210	44	48
Gniew	135	33	168	33	28
Nowe	72	92	164	23	34
Świecie	112	107	219	42	46

Źródło: GStPK Berlin, Generaldirektorium Westpreussen und Netzedistrikt, Städtesachen, Stadt Hammerstein, Varia, nr 4; Stadt Tuchel, Varia, nr 1; Stadt Pr. Friedland, Varia, nr 2; Stadt Neuenburg, Varia, nr 1; Stadt Putzig, Varia, nr 1; Stadt Schöneck, Varia, nr 2; Stadt Schwetz, Varia, nr 2; Stadt Landeck, Varia, nr 2; Stadt Neustadt, Varia, nr 2; Stadt Behrendt, Varia, nr 2; Stadt Conitz, Varia, nr 7; Stadt Stargard, Varia, nr 5; Stadt Baldenburg, Varia, nr 4; Stadt Mewe, Varia, nr 7

Objaśnienie: - (kreska) – zjawisko nie występuje

cele. Puste parcele są dowodem na to, że w ich miejscu znajdowały się kiedyś domy. Nie zabudowywano ich – jak stwierdził burmistrz – z powodu ubóstwa ich właścicieli.

Pejzaż miasta uzupełniały liczne stodoły (71) znajdujące się poza obrębem murów – na przedmieściu i w pobliżu bram miejskich.

Ulice i place sprząтали mieszkańcy miasta.

Skarszewy, podobnie jak pozostałe miasteczka pomorskie, ze względu na ciasnotę, łatwopalne dachy i liczne stodoły w dużym stopniu były zagrożone pożarami. W mieście funkcjonował więc regulamin pożarowy. Zgodnie z nim w poszczególnych obejściach powinien znajdować się w dostępnym miejscu sprzęt przeciwpożarowy – skórzane wiadro, bosak i drabina. Przestrzeganie tego nakazu co kwartał kontrolowali przedstawiciele magistratu w asyście kominiarza i innych fachowców. Sprawdzali oni także stan kominów, pieców, palenisk oraz miejsce i sposób przechowywania materiałów łatwopalnych.

W oddzielnym pomieszczeniu przechowywano komunalny sprzęt przeciwpożarowy. Były to: 1 duża sikawka metalowa, 50 sikawek drewnianych, 32 drabiny, 43 wiadra skórzane, 8 bosaków oraz 4 kufy. W porównaniu z pozostałymi miasteczkami pomorskimi sprzętu przeciwpożarowego nie było dużo. Większe pożary w latach siedemdziesiątych XVIII stulecia szczęśliwie omijały Skarszewy.

Zusammenfassung

Skarszewy im Jahre 1778. Zur Problematik der pommerschen Stadt

Der vorliegende Beitrag stützt sich auf der sog. Bürgerbefragung als Quelle. Auf die 61 Fragen der preußischen Regierung musste die Stadtverwaltung von Skarszewy (Schöneck) im Jahre 1778 antworten. Gefragt wurde nach allen für die Stadt wichtigen Angelegenheiten: also nach der Verwaltung und den Finanzen, nach Bauplänen, nach Bevölkerung und ihrer Beschäftigung, nach Schankrechten und dem Feuerschutz. Das Stadtbild, das sich aus dieser Umfragen ergab, bezog sich auf das Jahr 1777.

Ende 1777 zählte Skarszewy 996 Einwohner. Sie waren vorwiegend in der Landwirtschaft beschäftigt, an zweiter Stelle im Handwerk und Handel. Nach der Ansicht des Bürgermeisters bot aber das Handwerk für die Familien keine ausreichende Existenzgrundlage. Die Mehrheit der Skarszewer Meister war daher auch im Ackerbau und Viehzucht tätig.

Die Übernahme der Stadt durch Preussen als Folge der ersten Teilung Polens im Jahre 1772 war mit dem Verlust der alten Selbstverwaltung und finanzieller Unabhängigkeit verbunden. Nun musste man für alle, auch die geringsten Ausgaben das Einverständnis der vorgesetzten Stellen einholen. Gemäß dem „Reglement für die Magistrate der Königlich Westpreußischen Städte außer Elbing“ vom 13. September 1773 übte die Macht in der Stadt der von der preußischen Verwaltung eingesetzte Magistrat mit dem Bürgermeister an der Spitze aus, der in seiner Hand die Funktionen des Polizeibürgermeisters und Justitzbürgermeisters vereinigte. Dem Magistrat gehörte auch der Stadtschreiber, der die Stadtkanzlei leitete und der Kämmerer an, der über die Finanzen der Stadt wachte,

sowie zwei Stadträte, die für die Zünfte in der Stadt und den Feuerschutz zuständig waren.

Wie die meisten pommerschen Städte, lastete auch auf Skarszewy eine Darlehensschuld, die im Jahre 1777 ganze 1120 Reichstaler ausmachte. Die preußische Regierung hat einen Teil der städtischen Einnahmen z.B. die Akzise beseitigt, aber die vermindernden Stadteinnahmen wurden durch Dotationen der Regierung, etwa aus dem Investitionsfonds (Kompetenzgeld) aufgestockt, der allerdings nach dem Ermessen der Regierung und nicht regelmäßig ausgezahlt wurde.

Ende des Jahres 1777 gab es in Skarszewy 160 Wohngebäuden, darunter 132 mit Stroh- bzw. Schindeldächern. Alle Häuser waren bewohnt, aber ein großer Teil von ihnen brauchte dringend eine Renovierung. Die Stadtlandschaft ergänzten zahlreiche Scheunen und 62 unbebaute Grundstücke.